

reménytelenség arra nézve, hogy ami megtörtént, azt már úgyse változtathatjuk meg. „A csüggedt arca gondolok, a ki-égett arca mögötte.” (42) Az ilyen gondolatok a jövőbe vetítve is reménytelenséget hordoznak. „A folyók itt szétválnak és a szétágazásnál / ülünk a földön és sírunk.” (51) Természeti versei ezzel ellentétben mégis reményt sugallnak, néhol a paradicsomi állapotokba vezetnek vissza. Ekkor fogalmazódnak meg a megnyugvás, az újjászületés gondolatai is. A természet megismerése ebben az esetben a világ megismerését jelenti. Mindkét létező változatokat hoz létre, és azok révén fejlődik. Sőt — visszakanyarodva a már említett témához —, Wilmernél még az emlékezet is emlékek sorából, tehát szintén változatokból tevődik össze. Ahogy az emlékezés is végtelen, úgy válik minden vers egy-egy emlékfoszlánnyá, azaz a végtelen egy változatává.

A szerzővel kapcsolatban fontos kiemelnünk még jelentős műfordítói tevékenységét is. A 80-as években néhány költő (Weöres, Juhász Ferenc, Pilinszky) angliai útja után, Wilmer és Gömöri fordításainak hatására (többek között Radnóti, Petri kötetei) ismét a magyar líra felé fordulhatt a figyelem. Ezeknek a műfordításoknak a stílusára, hangulatára (ezen túl egész költészetére) is érvényes lehet a következő — ars poeticaként is értelmezhető versszak: „...egy naiv árva álmodott / magának mitológiát / és képpé fordította át / amit vágyott, de nem tudott...” (8) (Ford. Gömöri György, Szabó T. Anna; JATEPress, Szeged, 2002)

HANTI KRISZTINA

KŐSZEGHY MIKLÓS: CSERÉPLEVELEK Héber feliratok a fogság előtti Palesztinából

Az ókori Izrael történetének a bibliai szövegek mellett páratlan forrásai a különféle levelek és feliratok, amelyek napjainkban is egyre növekvő számban kerülnek elő a régészeti ásatások eredményeiként (Fröhlich Ida). Kőszeghy Miklós ezekből a babiloni fogság előtti júdai héber szövegemlékekből tár a magyar közönség elé egy válogatást. Ezek jelentősége elsősorban abban rejlik, hogy gyakorlatilag nem volt utóéletük és a bibliai szövegekkel ellentétben megírásuk után nem használták őket oly módon, hogy az a szöveg megváltozásához vezetett volna (12–13).

A szerző, a könnyebb áttekinthetőség kedvéért, a szövegeket egységes módon dolgozta fel. A szöveg hasonmásának rajzát követi a quadrát betűkkel történő átírás, valamint a fordítás. Ezt

a részt paleográfiai és filológiai megjegyzéseket tartalmazó lábjegyzetek egészítik ki. Minden egyes szöveghez rövid tanulmány csatlakozik, amely tartalmazza a szöveg régészeti kontextusát, datálását, valamint történeti, gazdaságtörténeti, társadalomtörténeti, hadtörténeti, művelődéstörténeti, vagy vallástörténeti szempontok alapján történő elemzését (8). Mindez lehetővé teszi, hogy az olvasó a Biblia kizárólagos hirdetésén túlmenően más oldalról is betekintést nyerhessen a Kr. e. 9–6. századi izraeli-júdai valóságba. Ennek köszönhetően megismerkedhetünk egy vidéki garnizon, az Arad-i citadella parancsnokával, Eljasis-bal, és betekintést nyerhetünk az ő parancsnoki ügyeibe (22). Ugyanakkor ízelítőt kapunk a korabeli hízelgés nyelvi formáiból (50) és a hivatali kommunikációból (62) is. Egy aratómunkás kérelméből (72) pedig feltárulkozik előttünk a korabeli társadalmi viszonyok egy csekély részlete, amely a mindenkori szegény kiszolgáltatottságáról tanúskodik.

A mű legérdekesebb részének a *Feliratok* (85–142) című rész tekinthető, amelyben a szerző felveti a teológiai gondolkodás fejlődését, és kitér a népi vallásosság kérdésére. Ugyanakkor felvállalja az ószövetségi tudomány egyik tabutémájának, a YHWH mellett említett Asera alakjának a tárgyalását is (128–133). Hasonlóképpen említésre méltó a szövegekből levonható következtések összefüggő történeti leírásként történő bemutatása is (*A válaszok*, 163–180).

A mű értékeinek méltatása mellett azonban a vitatott/vitatható kérdések sem hagyhatók szó nélkül. Ilyen például a dávidi-salamoni királyság igencsak kétséges történetiségének a problémája (lásd Israel Finkelstein Neil Asher Silberman: *The Bible Unearthed*. New York, 2001). Hiszen ez a kérdés ma már megkerülhetetlen, és nem lehet egy lábjegyzetben elodázni (49/139). Annál is inkább, mivel a régészet és a paleográfia fejlődése paradigmaváltozást eredményezett a tudományban. Ennek következtében az ókori Közel-Kelet történetét a szakemberek ma már nem a Biblia fényében szemlélik és kutatják, hanem sokkal inkább a Biblia kezelése, fejlődését és mondanivalóját igyekeznek jobban megérteni a korabeli vallási-, társadalmi-, politikai- stb. összefüggések ismeretében.

Ugyancsak kifogásolható az egyazon valóság négyféle megnevezése is, amelyet felváltva használ a szerző, és amely tagadhatatlanul keresztény szellemi háttérre utal: Héber Biblia (8, 151), Ótestamentum (12, 31, 78, 93, 125, 127, 148, 151, 177), Ószövetség (21, 39, 86, 127, 152, 171),

Biblia (129, 154, 171). A júdai királyság történeti kontextusába illeszkedő héber feliratok kapcsán ugyanis anakronisztikus Ótestamentumról vagy Ószövetségről beszélni. Hiszen ezek a fogalmak egyértelműen keresztény teológiai megközelítésre utalnak, miközben vallástörténeti szempontból a zsidó nép és vallás történetét (különösen a Kr. e.-i korra vonatkozóan) önmagában kell tekinteni; amelyre egyébként maga a szerző is törekszik. Ezért nem hagyhatja figyelmen kívül a Kőszeghy Miklós munkáját az, aki a zsidó nép történetével vagy zsidó vallástörténettel kíván foglalkozni. A mű ugyanis, amelyet gazdag jegyzetanyag és irodalmi hivatkozás tesz értékessé, közelebb visz a Héber Biblia *miért*-jeinek a sokkal jobb megértéséhez. (*Kréné. Ókori források – Ókortörténeti tanulmányok, 2. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2003*)

JAKAB ATTILA

PUSKELY MÁRIA: DR. BATTHYÁNY Élete képekben, dokumentumokban, történelmi mozaikkal

2003. március 23-án II. János Pál pápa Rómában boldoggá avatta dr. Batthyány-Strattmann Lászlót. Erre az alkalomra több könyv is (újra) napvilágot látott „a szegények orvosának” életéről, alábbiakban mégis egy különleges albumra hívnánk fel az olvasóink figyelmét. Puskely Mária nővér, egyháztörténész könyvében nem pusztá életrajzra törekedett, hanem arra, hogy Batthyány-Strattmann László élete korabeli dokumentumok, elsősorban fényképek, naplók, levelek, újsághírek, tanúvallomások és feljegyzések segítségével rajzolódjon ki mindazok előtt, akik végigolvassák az ismert szerző könyvét.

A többéves kutatás eredményeként létrejött kötet három fő fejezetre osztható. Az elsőben — melynek címe a Batthyány-címer feliratával (*fidelitate et fortitudine*) azonos — mozaikokat olvashatunk egy olyan család életéből, melynek tagjai történelmünk szinte minden korszakában jelen voltak. Hiszen a Batthyányak jeles államférfiakat, hadvezéreket, nádorokat, tudósokat és egyházi személyeket adtak országunknak. E fejezetből meg tudhatjuk többek között, hogy a 14. században találkozunk először a Batthyány névvel, amikor egy ősi honfoglalás kori család leszármazottja feleségül vett egy Batthyány Katalin nevű leányt. A család címerét 1500-ban Batthyány I. Boldizsár, Kőszegvár kapitánya készítette el. A 18. századból Batthyány József bíboros, hercegprímás, esztergomi érsek említen-dő, kinek munkásságát az esztergomi székes-

egyházi könyvtár sok-sok kincse is dicséri. A 19. században Batthyány Kázmér a Szemere-kormány külügyminisztereként, Batthyány Lajos az első felelős magyar kormány miniszterelnökeként, a szabadságharc vértanújaként írta be magát hazánk történelmébe.

A második, s egyben leghosszabb fejezetet átolvasva fényképek és dokumentumok felhasználásával elevenedik meg előttünk a boldoggá avatott személy élete: születésének körülményei, megkeresztelkedése, édesapjának kegyvesztettsége a Szentatya és az udvar előtt, középiskolai és egyetemi tanulmányai, házassága, gyermekeinek születése, szüleinek, majd az elsőszülött Ódön fiának halála, illetve lelkiismeretes orvosi működése. Mindeközben képet kapunk vallásosságáról, lelki életéről is. Még 1916-ban belépett a harmadrendi ferencesek közé. A korabeli visszaemlékezések figyelembevételével elmondható, hogy Jézus alázatos és állhatatos imádója volt, aki operációi előtt gyakran betegeivel együtt imádkozott, hogy Isten áldása kísérje munkáját. Búcsúzáskor minden betegének adott egy szentképet és egy füzetet, amelynek ez volt a címe: „Nyisd fel szemeidet, és láss!” Bizott abban, hogy a füzetben található tanítások és jó tanácsok révén betegeinek a lelki gyógyulásához is segítséget tud nyújtani. Gyakran ministrált együtt gyermekeivel, az egyház minden ügyét sajátjának tekintette. 1931. január 22-én este adta vissza lelkét a Teremtőjének. Köztudott, hogy a család címerének egyik motívuma a pelikán madár, amely a néphit szerint a vérével táplálja kicsinyeit. Ugyanígy Batthyány-Strattmann László sem kímélte magát, nem ismert fáradtságot és minden áldozatra kész volt, ha embertársainak szüksége volt rá. Bizonyára ezt a szolgálatkészségét akarta kifejezni azzal, hogy a családi címer jelmondatát így módosította: *fidelitate et caritate* — s ezt vette át könyve második fejezetének címéül a szerző.

A harmadik fejezetben megismerkedhetünk Batthyány-Strattmann László gyermekeivel és unokáival. Puskely Mária megemlíti, hogy 2003-ban 31 unokából 27 él, a dédunokák száma is több mint 70, tőlük is újabb Batthyány utódok származnak. Emlékművek, emléktáblák, üvegablakok, valamint a boldoggá avatott személy nevét felvevő intézmények hirdetik a 112. zsolttár szavait: „Örökké emlékezetben marad az igaz.”

A kötetet forrás- és irodalomjegyzék, valamint névmutató zárja. (*Szent István Társulat, Budapest, 2003*)

PETRÁS PÉTER